

JÖNKÖPING UNIVERSITY

*School of Education and
Communication*

”Heliga Birgitta Inc.”

En undersökning om historiebruket kring
Europas skyddshelgon Birgitta Birgersdotter
mellan åren 2005-2015

DELKURS: *Uppsats 15 hp*

KURS: *Religionsvetenskap för ämneslärare, 61-90 hp*

FÖRFATTARE: *Pontus Stonesjö*

EXAMINATOR: *David Gudmundsson*

TERMIN: *VT16*

SAMMANFATTNING

Pontus Stonesjö

Heliga Birgitta Inc.

En undersökning om historiebruket kring Europas skyddshelgon Birgitta Birgersdotter mellan åren 2005-2015

Antal sidor: 30

Heliga Birgitta omgärdas av mystik, spiritualitet, vardagsliv och politik. Heliga Birgittas liv (i fortsättningen kallad endast Birgitta) skulle lämpa sig väl för en Hollywoodfilm. Hur har vi i Sverige behandlat vårt skyddshelgon de senaste 10 åren? Vilken Birgitta har vi haft behov av att lyfta fram i vårt postmoderna samhälle? Svaren vi kan få ligger dolda i de artefakter som har tillkommit om Birgitta. Den pilgrimsvandring som vi nu ska ge oss ut på tar oss inte via Santiago de Compostela och vidare till Rom men gott och väl till orter där historiebruket av Birgitta fortfarande smids i en glödande eld. Orter som Finsta och Fresta som båda hävdar att Birgitta föddes där och Vadstena där minnet av Birgitta brukas flitigt dagligen. Vi söker även svaren på hur skolelever och akademiker kan tillgodose sin Birgittinska hunger med hjälp av vetenskaplig litteratur. Bortom fakultetens väggar möter den stora massan Birgitta och får ett "smalare" helgon serverat på silverbricka.

Sökord: Heliga Birgitta, Historiebruk, Historiekultur, Helgon.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
Syfte och frågeställning	5
Disposition	5
Material och metod	5
Avgränsningar	6
Tidigare forskning	6
Teorier om historiebruk och historiekultur	8
Birgittas liv i korthet	11
2. Birgitta i utbildningskulturen	13
Birgitta i Nationalencyklopedin	14
Birgitta i Wikipedia	15
Birgitta i Svenskt biografiskt lexikon	17
3. Birgitta i populärkulturen	19
TV-programmet: UR Historiepolisen Heliga Birgitta	19
Teaterpjäsen Historia 1B	20
Romanen: Birgitta och Katarina av Alexandra Coelho	21
4. Birgitta i minneskulturen	22
Birgittastatyn i Fresta av konstnären Carola Edlund	22
Birgittapriset i Fresta instiftat 2013	23
Vandringsleden: Birgittaleden invigd 2011	24
5. Sammanfattning, diskussion och framtida forskning	25
Sammanfattning och diskussion	25
Framtida forskning	26

1. Inledning

Heliga Birgitta omgärdas av mystik, spiritualitet, vardagsliv och politik. Heliga Birgittas liv (i fortsättningen kallad endast Birgitta) skulle lämpa sig väl för en Hollywoodfilm. Hur har vi i Sverige behandlat vårt skyddshelgon de senaste 10 åren? Vilken Birgitta har vi haft behov av att lyfta fram i vårt postmoderna samhälle? Svaren vi kan få ligger dolda i de artefakter som har tillkommit om Birgitta. Den pilgrimsvandring som vi nu ska ge oss ut på tar oss inte via Santiago de Compostela och vidare till Rom men gott och väl till orter där historiebuket av Birgitta fortfarande smids i en glödande eld. Orter som Finsta och Fresta som båda hävdar att Birgitta föddes där, Vadstena där minnet av Birgitta brukas flitigt dagligen. Vi söker också svaren på hur skolelever och akademiker kan tillgodose sin Birgittinska hunger med hjälp av vetenskaplig litteratur. Bortom fakultetens väggar möter den stora massan Birgitta och får ett ”smalare” helgon serverat på silverbricka.

I en tidigare C-uppsats skrev jag om fotbollsspelaren Lennart ”Nacka” Skoglund och motiverade den uppsatsen med hjälp av etnologen Stefan Bohmans argument om att ett samhälle eller en anda blir lättare att förstå om det finns ett ansikte som reklampelare för det samhället, tillfället, eller andan. Detta argument blir förstås tydligt om vi nämner Dr Martin Luther King som pelare för den amerikanska medborgarrättsrörelsen eller Anne Frank som får stå modell för judarnas situation under andra världskriget.¹ Men att försöka förstå varför så många människor engagerar sig i ett helgon som levde under 1300-talet i ett sekulariserat Sverige på 2000-talet var för mig en gåta.

Historikern Anders Dybelius beskriver i sin avhandling om officeraren Carl Von Döbeln om hur Döbeln som symbol har överträffat hans verkliga liv när historia konstrueras i olika historiebuket. Dybelius gör också paralleller med Robin Hood som stod symbol för den medeltida bonden i klasskampen mot adeln i England.² Kan det vara så att vi behöver ha ett ansikte för det medeltida Sverige för att minnas den andan av kristlig fromhet? Det som motiverar mig att skriva denna uppsats är att upptäcka och analysera vem eller vilka som försöker ”äga” Birgitta mellan 2005-2015 och varför?

¹ Stonesjö 2014 Passim.
² Dybelius 2012 s, 12.

Syfte och frågeställning:

Syftet är att granska hur historiebruket kring heliga Birgitta har sett ut mellan 2005-2015. De historiedidaktiska frågorna när, var och hur de olika historiska artefakterna tillkommit samt hur de används visar oss hur historiebruket och historiekulturen sett ut kring Birgitta mellan åren 2005-2015.

- Vilka olika historiebruk kan identifieras och senare analyseras kring olika artefakter som tillkommit om Birgitta mellan åren 2005-2015?
- Vilka likheter och skillnader kan vi urskilja i framställningen om Birgitta i utbildningskulturen, populärkulturen samt minneskulturen?

Dispositionen av undersökningen

För att läsaren ska kunna följa med i undersökningen på ett tillfredställande sätt är den uppdelad i tre huvudlinjer. **Den första delen** innehåller de verktyg som läsaren behöver för att kunna ta till sig empirin. Metod, avgränsningar, tidigare forskning, teoretiskt ramverk, syfte, frågeställningar samt en kortare översikt över Birgittas liv. **Den andra delen** innehåller empirin som redovisas i tre huvudkategorier, utbildningskultur, populärkultur och minneskultur. I **den tredje delen** får läsaren en sammanfattning med diskussion och utsikter kring framtida forskning.

Material och metod

De källor jag har använt mig av för att se hur Birgitta porträtteras i *utbildningskulturen* är uppslagsverk som används av relativt många människor, exempelvis *Nationalencyklopedin*. De *populärkulturella* källor som legat till grund för undersökningen är en teaterpjäs, roman samt ett TV-program. De *minneskulturella* källorna är en staty, vandringsled och ett stipendium.

För att säkerställa intersubjektiv prövbarhet bör undersökningen redovisa att den med upprepade liknande undersökningar når samma resultat. Anders Florén och Henrik Ågren beskriver hur metoden i koppling med frågeställningen säkerställer ett mer tillförlitligt vetenskapligt förhållningssätt.³

³ Florén & Ågren

2005

s, 47.

Metoden utgår ifrån en katalogisering av artefakter tillkomna mellan 2005-2015. Den efterföljande processen sorterar in artefakten under huvudtypologiseringen som är *utbildningskultur*, *populärkultur* och *minneskultur*. När sorteringen är slutförd analyseras objektet med hjälp av tidningsartiklar, recensioner, och litteratur som rör objektet. Tidningsartiklarna har jag förvärvat via *retriever mediaarkivet* som utger sig för att vara nordens ledande leverantör av media.⁴ Med hjälp av de teorier om historiebruk och historiekultur som vävs in i analysen, identifieras historiebruken kring artefakten. Metoden är oavsett material densamma genom hela undersökningen dvs. att försöka ”sila fram” vilken Birgitta som framhävs i de olika historiekulturella artefakterna som undersökningen riktar sig mot.

Avgränsningar

Avgränsningen av material är nödvändig p.g.a. huvudpersonens omskrivna personlighet. Birgitta är en av Sveriges mest omskrivna människor. Endast svenska artefakter kommer att undersökas. Det tidsmässiga omfånget måste begränsas och tidsspannet 2005-2015 är valt för att få en bild av hur historiebruket har sett ut efter det stora minnesfirandet 2003. Valet att inte ta med 2004 i undersökningen är för att det fortfarande släpptes böcker och andra historiska artefakter i samband med minnesfirandet. Tidningsartiklarna som används i analysen ger ingen fullkomlighet på hur artefakten är omskriven i dagstidningarna men ger en bild av hur tillkomsten av artefakten har sett ut. Ytterligare tidningsartiklar skulle inte ge någon förändrad bild av helhetsintrycket. När det kommer till urvalet av artefakter strävar undersökningen efter en bred bild av *utbildningskultur*, *populärkultur* samt *minneskultur*. SBL:s uppslag om Birgitta faller utanför undersökningsperioden men med tanke på hur mycket uppslaget används idag blir det dagsaktuellt p.g.a. det är ett levande bruk som önskas användas av lärare, forskare, bibliotekarier, studenter m.fl.

Tidigare forskning

Ingemar Lindaräng skrev i sin avhandling *Helgonbruk i moderniseringstider* om heliga Birgitta och helige Olav. Lindaräng gör olika jämförelser mellan de minnesfiranden som ägt rum i Olav eller Birgittas namn. Lindaräng beskriver hur vikten av att ha ett nationalhelgon och firandet av den samme var av stor betydelse fram till reformation. Av förklarliga skäl avtog minnesfirandet fram till industrialismens framfart i samhället på 1800-talet då det blev vanligt att fira helgonen igen.⁵ Lindaräng för i sin sammanfattning en intressant triptyk av anledningar

⁴ Retriever mediaarkivet/om oss.

⁵ Lindaräng 2007 s, 171.

till att den heliga Birgitta och heliga Olav fått ett sådant historiskt genomslag. Lindaräng förklarar det som att berättelserna och då framförallt mytbildningen har fört vidare deras historia in i den stora historien. Behovet av en nationalsymbol har inte varit det primära med Birgitta men för Sverige att kunna hävda sig i historieskrivningen med Europa har Birgittas betydelse varit viktig. Birgitta har också varit en strategisk spelbricka för olika kvinnorörelser som velat hävda sin rätt i religiösa frågor. När det är stora samhällsförändringar så är behovet av något fast och hållbart av yttersta vikt. Brukarna har dykt upp när behovet har funnits. Religiösa men också kommersiella brukare samverkar för att nå stor spridning med sina objekt.⁶

Ingemar Lindaräng skrev också boken *Ett Jubileum i tiden- Birgittajubileet 2003 som historiebruk*. I denna bok gör Lindaräng en djupdykning i firandet av Birgittajubileet 2003 och undersöker vilka historiebruk som kan identifieras och analyseras. Brukarna får också stor uppmärksamhet i denna vetenskapliga bok. Svaren som Lindaräng söker är vilka intentioner som finns med firandet både ekumeniska, kommersiella, politiska och samhällsrelaterade. Lindaräng menar att Svenska kyrkans intentioner att föra de två kristendomarna samman blev i många fall ett nederlag. Detta jubileum synliggjorde de ekumeniska olikheter som är rådande. Birgitta fick sitta modell för olika människors behov som politikerns, feministernas och religiösa utövare och praktiker.⁷

Ewa Ahl-Waris, filosofiedoktor i historia med speciell inriktning på arkeologi, skriver i sin avhandling om det gamla birgittinklostret i *Nådendal (Finland)* och dess förvandling från ett arkeologiskt fynd till ett kulturarv med draghjälp av olika *historiebruk*.⁸ Anknytningen till denna undersökning är främst att kunna undersöka om hur, när och var historiebruket ”blossar upp” och vilken roll det spelar. Då denna undersökning befinner sig tidsmässigt i en enligt mig mindre attraktiv period för *historiebruk* är det av intresse att stöta den perioden mot de mer attraktiva perioderna som belyses i både Waris samt Lindarängs avhandlingar om Birgitta.

Anders Dybelius, filosofiedoktor i historia, har i sin avhandling om officeren Carl Georg Von Döbeln studerat historiebruket kring denna symbolfigur som Dybelius själv skriver. Avhandlingen syftar också till att söka svar på hur Döbelns minne står sig och behandlas i fredstid i förhållande till krigstid.⁹ Detta faktum är också intressant för denna undersökning

⁶ Lindaräng 2007 s, 191.
⁷ Lindaräng 2005 s, 164-165.
⁸ Ahl Wahris 2010 Passim.
⁹ Dybelius 2012 Passim.

då Birgitta som katolskt helgon får befinna sig i ett ”kallförråd” i ett sekulariserat Sverige mellan 2005-2015.

John Gillis, amerikansk historiker, skriver om hur minnesfiranden påverkar den nationella identiteten och att de kollektiva minnena om händelser lever vidare i människor genom sammankomster som minnesfiranden.¹⁰ Han hävdar också att minnesfiranden byter skepnad mot att vara skapade för nationella politiska syften till mer lokala angelägenheter runt 1960.¹¹ Det kan vara intressant att se om minnesfirandet av Birgitta 2003 bidrar till en ökad produktion av historia i nationella eller lokala syften under ”kallperioden” 2005-2015.

Teorier om historiebruk och historiekultur:

Att leta sig fram till historia i den stora historien är en uppgift som har legat i olika händer sedan tidernas begynnelse. Den mäktiga kyrkan, Gustav Vasa, akademiker, politiska partier, företag, hembygdsforskare och idag ligger historieskrivningen som ett öppet fält. För att kunna förstå varför det skrivs historia, av vem och till vad den används måste den floran som tillkommer om en händelse eller person undersökas. Peter Aronsson professor i historia kopplar samman tre relativt nyskapande grenar inom historiedidaktiken. Han menar att *historiekultur* är de källor, ritualer, artefakter som syftar till att koppla ihop dåtid, nutid och framtid.¹² d.v.s. en bok, sång, tavla, film, minnesfirande, mm. Historiebruk är en process där olika delar av historiekulturen aktiveras för ett särskilt ändamål. Om jag mot förmodan ville trycka ner en minoritet så kan jag aktivera olika historiska källor för att starta en process som för oss in på det sista begreppet historiemedvetande, som är de uppfattningar som blir rådande mellan dåtid, nutid och framtid.¹³

Historiekultur

De olika kulturer som aktiveras mellan 2005-2015 rörande Birgitta blir de källor som används för undersökningen. De olika aktörerna som producerar och konsumerar historia blir allt fler. Aronsson menar att de vetenskapliga disciplinerna uppmärksammat detta fenomen och har viljan att delta och kommunicera i den rådande historieproduktionen.¹⁴ Olika historiekulturella artefakter har olika användningsområden och syften. För att kunna skilja på dessa områden har Anders Dybelius, doktor i historia, skapat ett sorteringsverktyg för

¹⁰ Gillis 1994 s, 4-5.
¹¹ Ibid. s, 13.
¹² Aronsson 2005 s, 17.
¹³ Ibid. s, 17.
¹⁴ Ibid. s, 20.

teoribyggen i historiekultur. Detta bygge grundar sig på Jörn Rüsen, professor i historiekultur, och hans teorier kring olika sorters historiekultur som är kognitiv, estetisk och politisk.¹⁵ Dybelius har förenklat och förtydligat dessa till utbildningskultur (kognitiv), populärkultur (estetisk) och minneskultur (politisk). Utbildningskultur syftar till material som utger sig för att söka en ”sanning” och de skriftliga källorna bör ha en notapparat som uppmärksammar läsaren på var kunskapen härstammar ifrån.¹⁶ I denna undersökning består *utbildningskulturen* av uppslagsverk som har till syfte att förmedla en ”sanning” om en händelse eller person. Populärkulturella källor ämnar att spela på och förmedla känslor. Exempel på sådana typer av historiekultur är film, teater, konst, och andra typer av känslanspelande estetiska kulturer. *Minneskultur* har ofta en politisk vinkling inblandad och ger människor möjligheten att komma ihop och diskutera historia, nutid och framtid. I denna undersökning återfinns vi kulturer som pilgrimsleder, statyer och personmuseer.¹⁷

Historiebruk

Historiebrukets framväxt inom den historiedidaktiska forskningsgrenen har sin vagg i Friedrich Nietzsches skrift *Om historiens nytta och skada (Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben)*.¹⁸ Nietzsche menar att historia som vetenskaplig forskningsgren inte är en egen forskningsgenre utan används och samspelar med människan och samhället till nytta eller skada för denne.¹⁹ Nietzsche gör en triptyk av olika sorters historia, monumentalistisk, antikvarisk samt kritisk.

Nietzsches indelning av historiebruk har förfinats genom åren och historikerna Klas-Göran Karlsson och Ulf Zander har tillsammans fått fram sju stycken olika typer av historiebruk och Anders Dybelius har bidragit med ytterligare ett nytillskott till historiebruksforskningen. En kortfattad genomgång av de olika historiebruken redogörs för här nedan;

Det *vetenskapliga* historiebruket som för de mesta bedrivs av institut har till syfte att förnya och rekonstruera.²⁰ I Birgittas fall skulle denna uppsats innefattas i det vetenskapliga historiebrukets fack. Då syftet är att se på den birgittinska historia som tillkommit mellan 2005-2015.

¹⁵ Dybelius	2012	s, 9-10.
¹⁶ Ibid.		s, 10.
¹⁷ Ibid.		s, 10-11.
¹⁸ Nietzsche	2005	Passim.
¹⁹ Ibid.		Passim.
²⁰ Dybelius	2012	s, 12.

Det *existentiella* historiebruket är det kollektiva minnet kring en historisk händelse, plats eller person som knyter den lilla människan till den stora historien. Ett exempel kan vara ett Birgittajubileum som samlar människor kring en person för att kollektivt och privat komma närmare varandra genom Birgitta.²¹

Moraliskt historiebruk är av en nydanande karaktär där huvudtanken är att upptäcka förtryckta gruppers historia. Det kan både vara en medveten eller en omedveten handling.²² Ett exempel på detta kan vara Birgittas födelseplats som tagits i anspråk av två kommuner där den ena känner att man med nya uppgifter har rättigheter som skall tas i anspråk.

Ideologiskt historiebruk visar på hur något blir bättre eller sämre av en förändringsfaktor. Folkhemsbegreppet är ett sådant exempel som användes av *Socialdemokraterna* för att visa på det dåliga förhållanden som rådde innan de kom till makten.²³ För denna uppsats är det relevant att undersöka hur Birgitta i olika sammanhang används för att förhärlika eller förringa en situation.

Icke-bruk är en medveten bortplockad del av historien. I Birgittas fall kan författare eller historiebrukare välja att till förmån för något annat plocka bort viktig fakta.²⁴

Kommersiellt historiebruk handlar om att skaffa sig fördelar rent kommersiellt på historia.

Politiskt-pedagogiskt historiebruk används för att visa på likheter mellan nu och då. Ett exempel skulle vara att visa på Heliga Birgittas moderskänslor och göra jämförelser med mödrar idag med något syfte.²⁵

Anders Dybelius har även konstruerat en åttonde typ som är det *lokal-ideologiska* historiebruket. Det kan användas för att stärka eller knyta ihop ett mindre samhälle eller bygd.²⁶ En person som fotbollsspelaren Lennart "Nacka" Skoglund för Söder i Stockholm eller Zlatan Ibrahimovic för Rosengård i Malmö, otaliga exempel på detta historiebruk finns att skåda.

²¹ Ibid. s, 12-13.

²² Ibid. s, 13.

²³ Ibid. s, 13.

²⁴ Ibid. s, 13.

²⁵ Ibid. s, 13.

²⁶ Ibid. s, 13.

Historiemedvetande

Historiemedvetande som är den tredje kategorin i den historiedidaktiska forskningsfaunan lämnas lite utrymme i denna uppsats då den inte har denna gren i fokus men en kort redogörelse kan ändå vara på sin plats.

Ulf Zander professor i historia skriver att historiemedvetande som gren inom den historiedidaktiska forskningen tillkom så sent som 1979. Begreppets födelse var till grunden av typologiserande art för att beskriva den process hos människor som handlar om att förhålla sig till historia över tid och med den kunna se framtida utvecklingslinjer.²⁷

Birgittas liv i korthet

Att skriva en kort levnadsbeskrivning innebär att författaren måste göra ett urval som baseras på olika källor. Denna beskrivning är en vedertagen bild av Birgittas liv.

Birgitta föddes förmodligen 1302-1303 i Uppland. Hon var dotter till lagmannen Birger Persson och Ingeborg Bengtsdotter. Birgittas föräldrar hade nära relationer till kungen och den yttersta aristokratin i Sverige vid den här tiden.²⁸

1314 blir förmodligen ett svårt år för Birgitta som förlorar sin mamma och blir tvungen att flytta ner till Aspanäs gård vid sjön Sommen i Östergötland. Där tas hon om hand av sin moster Katarina Bengtsdotter. Birgittas pappa Birger arbetade med olika saker under den här tiden och kunde inte ta hand om Birgitta.²⁹ På Aspanäs gård i Östergötland får Birgitta förmodligen några av sina första uppenbarelser som senare läggs till en stor skriftsamling.³⁰

När Birgitta är 13 år blir hon bortgift med den 5 år äldre lagmanssonen Ulf Gudmarsson som senare också blev lagman i Närke. Birgitta flyttar ihop med Ulf på Ulvåsa vid sjön Boren nära Motala. På Ulvåsa bedrev Birgitta ett familjeliv, fromhetsliv samt någon form av välgörenhet mot sjuka och fattiga. Ulf och Birgitta fick tillsammans 8 barn.³¹

Runt 1335 agerade de båda makarna i konungen Magnus Eriksson och drottningen Blanche av Namurs tjänst. Ulf som riksråd och Birgitta som rådgivare till drottningen.³² Paret gjorde

²⁷ NE, (historiemedvetande)

²⁸ Lindqvist & Sjöberg 2009 s, 93.

²⁹ Beskow & Landén 2003 s, 13.

³⁰ Stolpe 1973 s, 33.

³¹ Ibid. s, 61.

³² Nilsson 2012 s, 67.

också två större pilgrimsresor, en till Trondheim (Nidaros) och en till Santiago de Compostela. Ulf blev sjuk under resan och avled 1344 i Alvastra där paret bodde vid tidpunkten.³³

Tiden som Birgitta befinner sig i är rent historisk en mycket problematisk tid. Hundraårskriget mellan England och Frankrike startar 1337 och påvesätet har flyttats från Rom till Avignon i Frankrike.³⁴ Pesten har också utbrutit i centrala och södra Europa som beskrivs i en av de samtida källorna *Decamerone* av författaren Boccaccio:

Tidigt på våren 1348 hade pesten kommit till vår stad. Sjukdomen började med bölder, stora som äpplen eller ägg, slog upp i ljumskar och armhålur såväl hos män som hos kvinnor. På kort tid fick den angripne sådana bölder över hela kroppen. Ytterst få av de angripna blev friska igen. Nästan alla dog inom tre dagar efter det att symptomen hade visat sig.³⁵

Strax efter sin makes död fick Birgitta vad som kallas Kallelsevisionen i Birgittinsk litteratur. I ett utdrag från Birgittas himmelska uppenbarelser som återgetts av hennes biktfäder möter vi en central del i hennes profetiska fromhet där Gud kallar Birgitta till tjänstgöring:

Du skall vara min brud och mitt språkrör, du skall höra och se andliga ting, och min ande skall förbli hos dig ända till döden.³⁶

1349 beger sig Birgitta mot Rom där hon stannade i resten av sitt liv. Den ena anledningen till resan var att få sin klosterregel godkänd vilket hon fick 1370 med vissa restriktioner och modifieringar. Den andra anledningen var att hon ville berätta för påven att hon förde Guds talan och han ville flytta tillbaka påvestolen från Avignon till Rom.³⁷

Efter en resa till Jerusalem avled Birgitta 1373 i sitt hem Piazza Farnese i Rom. Kort därefter påbörjades processen med att få Birgitta helgonförklarad. Hennes dotter Katarina som hade bott med Birgitta i Rom var drivande i ärendet.³⁸ 1378 drivs hennes ordensregel igenom och Birgittinorden eller Ordo Sanctissimi Salvatoris på latin (*Den allra heligaste frälsarens orden*) blir en officiell gren inom den katolska kyrkan.³⁹ Vadstena kloster som Birgitta hade sett i sina uppenbarelser invigdes 1384 och drevs i en regi som möjliggjorde för både män och kvinnor att ha verksamhet i klostret. Det skall tilläggas att abbedissan som var det styrande ämbetet

³³ Lindqvist & Sjöberg 2009 s, 93.
³⁴ Beskow & Landén 2003 s, 13-14.
³⁵ Gunnarsson 1980 s, 5.
³⁶ Nordahl Helge 2011 s, 90.
³⁷ Nilsson 2012 s, 68.
³⁸ Ibid. s 68.
³⁹ Rasmussen & Thomassen 2007 s, 225.

innehades av en kvinna. Klostret fick en central position i den svenska fromhetsfaunan och tack vare stora donationer blev klostret också välbärgat.⁴⁰

Den första att arbeta med Birgittas historia var dottern Katarina som direkt efter moderns bortgång arbetade vidare med Birgittas angelägenheter parallellt med arbetet kring sin moders kanoniseringsprocess.⁴¹ 1391 helgonförklarades Birgitta av påven Bonifatius IX. Med helgonförklaringen följde också en dag som speciellt har vikts för firandet av det nya helgonet.⁴² Den 7 oktober firas fortfarande *Birgittadagen* och en speciell myt har bildats kring denna dag. Enligt sägen så tyckte Birgitta att det var ett sådant kallt och bister klimat i Norden kring denna tid att hon bett till Gud om att få några extra sommardagar. Om det under denna tid är finare väder kallas det för *Brittsommar*.⁴³

Den första fullständiga utgåvan av Birgittas *Himmelska uppenbarelser* på latin (*Reuelaciones celestes*) ges ut 1492 och får sju stycken efterföljare mellan åren 1492-1628. Böckerna är populära och studeras än idag.⁴⁴

Jubileer kring Birgitta kom först att firas 1891, 500 år efter hennes helgonförklaring. På senare tid har dock firandet av Birgitta intensifierats och inte mindre än 8 jubileer har firats de senaste 50 åren.⁴⁵

2. Birgitta i Utbildningskulturen

Dybelius menar att det inom denna genre ryms material som tillkommit för att kunna söka en sanning och antingen bekräfta eller falsifiera tidigare framkommen information om objektet.⁴⁶ De som kommer att undersökas är uppslagsverk som har till syfte att ge en samlad och korrekt bild av Birgitta.

⁴⁰ Nilsson	2012	s 69.
⁴¹ Nordahl	2011	s 202.
⁴² Lindaräng	2003,	s 8.
⁴³ SMHI, (Brittsommar)		
⁴⁴ Rasmussen & Thomassen	2007	s 225.
⁴⁵ Ibid.		s 8-9.
⁴⁶ Dybelius	2012	s 10.

Birgitta i Nationalencyklopedin

Nationalencyklopedin (NE) är ett kunskapsföretag som har en vetenskaplig grund och riktar sig till informationssökande människor. NE hävdar också att de används av flertalet svenska skolor i landet.⁴⁷

En vedertagen beskrivning av Birgitta möter läsaren på NE. Det är tydligt att informationen inte är menad att befläckas av stora familjeträd utan vara anpassad för skolarbeten. I texten redovisas framförallt Birgittas politiska engagemang med tonvikt på henne som fredsmäklare.

Utdrag ur NE om ”Heliga Birgitta”

Tack vare sin klarsyn kunde hon ingripa i aktuella politiska konflikter med bl.a. fredsplaner för att avsluta kriget mellan England och Frankrike (ca 1346). Hon påverkade också kung Magnus Eriksson före dennes krig i Ryssland (1348); hon hade då erhållit löfte om att få gården Vadstena till sitt planerade kloster.⁴⁸

Valet av dessa texttrader behöver inte vara felaktiga, det studiet överläter vi till Weibullianska krigare.⁴⁹ Men användandet av raderna i en mycket smal återgivning av Birgittas historia lägger jag under ett *ideologiskt historiebruk* där våra skolungdomar ska få inspireras och hänföras över hennes bragder.

Det som får det största utrymmet i NE:s beskrivning om Birgitta är hennes mysticism och författarskap.

Utdrag ur NE om ”Heliga Birgitta”

Birgitta hörde till en aktiv mystikertyp – hon hade förmåga att omsätta ett innerligt gudsförhållande i praktiska handlingar. Hon hade också en särskild profetisk begåvning, som satte henne i stånd att beskriva och tolka samtida händelser och personligheter ur ett religiöst perspektiv.

Det existentiella bruket av historia har som uppgift att få människor att minnas vilket kan vara ganska luddigt men om vi ställer frågan till texten, vad vill du att människor ska minnas? Du kan vi se att textraderna berättar om att kristendomen kunde ge näring och andra perspektiv åt samhällsdebatter under medeltiden. Och eftersom jag redan konstaterat att beskrivningen har intentionen att ge en vingklippt Birgitta till skolarbeten och för andra som söker en

⁴⁷ NE, om-oss

⁴⁸ NE (*Heliga Birgitta*).

⁴⁹ Med uttrycket ”Weibullianska krigare” menar jag att källkritiken inte är av nytta för undersökningen utan enbart varför dessa texttrader lyfts fram i en kort text.

vedertagen beskrivning, så kan vi som Ingmar Lindaräng skriver i antologin *Birgitta-feminist, politiker och helgon* se att bilden av Birgitta som föds ur behovet, är den om en mystisk, politisk stark kvinna som kombinerar dessa attribut under 1300-talet.⁵⁰

Birgitta i Wikipedia

Wikipedia är ett uppslagsverk som kontrolleras av folket. I maj 2001 startade den svenska versionen av Wikipedia som i skrivande stund innehåller 2 830 757 artiklar.⁵¹ När vi skriver in heliga Birgitta i Googles sökruta är också Wikipedias beskrivning av Birgitta den första som möter sökaren.

I de inledande fraserna får läsaren snabbt komma i kontakt med den politiska Birgitta.

Utdrag ur Wikipedia om Heliga Birgitta

Både genom sina föräldrar och genom sin make Ulf Gudmarsson hade hon anknytning till det politiska ledarskiktet i det medeltida Sverige. Eftersom hennes morfar var kusin till kung Magnus Ladulås, så var Birgitta släkt med den svenska kungafamiljen genom sin mor.⁵²

Även om bruket är av en existentiell art för att alla kan redigera texterna, så kan vi se vilken Birgitta som ska presenteras för och av folket. Den politiska och mytiska Birgitta blandas upp med olika nya rön och forskningsansatser.

Utdrag ur Wikipedia om Heliga Birgitta

Var hon föddes och växte upp kan inte med säkerhet bevisas. Oavsett all argumentering för olika alternativ som berör faderns ägande av gårdar är det ändå egentligen fråga om var Birgittas mor Ingeborg bodde med sina barn medan fadern, lagmannen hela tiden var ute i sina tjänsteförrättningar.⁵³

Detta avsnitt berör senare hypoteser kring Birgittas födelseplats och Mats Lejdeby's teorier i boken *"Kampen om Bygdemarken"*⁵⁴ om att Birgitta föddes på Skjöldnora gård i Fresta socken och inte i Skederids socken och Finsta som tidigare varit en vedertagen uppgift. För övrig läsning kring problematiken se Gunilla Gren-Eklund Professor emerita och indolog vid Uppsala universitet och hennes text *"Att konstruera historia: exemplet Heliga Birgittas födelseplats"*.⁵⁵

⁵⁰ Schuback 2005 Passim.

⁵¹ Wikipedia (Om Wikipedia)

⁵² Wikipedia, *Heliga Birgitta*

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Mats Lejdeby, *Kampen om bygdemarken*, (2012), Upplands kommun.

⁵⁵ Gunilla Gren Eklund *"Att konstruera historia: exemplet heliga Birgittas födelseplats I: Kyrkohistorisk Årsskrift 2014, ss. 13-25.*

Det moraliska historiebruket får ett särskilt stort utrymme i Wikipedias text om Birgitta. Det handlar om att upptäcka och rekonstruera historia.⁵⁶ Det är inte bara hennes födelseplats som berör det moraliska historiebruket utan också hennes relikier som har gett upphov till spekulationer.

Utdrag ur Wikipedia om Heliga Birgitta

Vid de senaste undersökningarna av kraniera i klosterkyrkan användes DNA-analys och kol-14-datering. Forskarna presenterade resultatet 2010 och kunde konstatera att kraniera inte tillhör mor och dotter. Därtill kommer att det är minst 200 års åldersskillnad på kraniera och att ingen av tidsbestämningarna sammanfaller med perioden då Birgitta och Katarina levde.⁵⁷

Sensationsjournalistiken har sin plats när folket får bestämma. De kritiska röster som förs av celebriteter som Martin Luther och Strindberg torde skada bilden av Birgitta. Det kan också få en motsatt effekt som leder till att nära Birgittas minne och historieskrivning.

Utdrag ur Wikipedia om Heliga Birgitta

En tidig kritikröst till Birgitta kom med Martin Luther, som kallade henne för ”die Tolle Brigit” (den galna Birgitta). Bland reformationsbiskoparna i Sverige fanns nedlåtande tonfall mot Birgitta. I Svensk krönika kallar Olaus Petri hennes uppenbarelser för ”dagdrömmar.” Drottning Kristina konstaterade att hon ”hellre ville räknas bland de vettiga än bland de heliga”. Som kommentar till pjäsen Folkungasagens Birgitta kallade August Strindberg henne: “En härsklysten, äresjuk kvinna som medvetet strävade efter helgonskapet och makten över ’det andra könet’” och fortsatte: “Av denna osympatiska kvinna gjorde jag efter urkunderna den oregerliga tossa som nu finnes i dramat, ehuru jag till hennes ära lät henne vakna till klarhet om sin fjollighet och sitt högmod.”⁵⁸

Professor i teologi Alf Härdelin menar att dessa röster främst hade med en antikatolsk hållning att göra och när denna nu är borta så kan studiet på allvar upptas om medeltiden och dess celebriteter. Han tror också att Sverige som en del av Europa kommer att hylla sitt helgon när vi ser hur hon behandlas i resten av världen.⁵⁹ Bruket får hållas som ideologiskt utifrån att det är övertygande men kan också hållas för moraliskt om det ses som återupptäckande av ett

⁵⁶ Klas- Göran Karlsson & Ulf Zander (red.) *Historien är närvarande- Historiedidaktik som teori och tillämpning*, (2014) studentlitteratur AB, Lund, s 72.

⁵⁷ Wikipedia (Heliga Birgitta).

⁵⁸ Wikipedia (Heliga Birgitta).

⁵⁹ Artikeln: ”*Heliga Birgittas comeback*”

2003

Passim.

förtryck.⁶⁰ Men utifrån hur den är skriven kan det ses som en funktion att den andra sidan av vågen inte såg hennes uppenbarelser på samma sätt som hennes katolska jämlingar gjorde.

Birgitta i SBL (Svensk biografiskt lexikon)

Svenskt biografiskt lexikon är ett av Nordens största uppslagsverk och baseras på förstahandskällor om olika kända personer i Sveriges historia. Uppslagsverket började att ges ut 1917 och blev digitaliserat 2012. Uppslagsverket vänder sig mot studenter, historiker, släktforskare, samhällsvetare, lärare, journalister och bibliotekarier.⁶¹

Det vetenskapliga historiebruket är genomgående kännbart med tydliga datumstämplar och referenser. När ”fakta” inte finns att tillgå så redogör SBL på följande vis:

Utdrag ur SBL Birgitta Birgersdotter

B:s födelseår kan ej säkert fastställas. Dottern Katarina uppgav i sitt vittnesmål vid kanonisationsprocessen (1378), att modern vid sin död var »sjuttio år eller däromkring», och en möjlighet är, att hon kan ha varit något litet äldre men knappast yngre.⁶²

Det vetenskapliga historiebruket är baserat på empiri och försöker att fastställa en så pass sanningshaltig återgivning som är möjligt med hjälp av källor. Klas-Göran Karlsson menar att det vetenskapliga historiebruket är inåtriktat mot det vetenskapliga samhället till skillnad från de övriga bruken som är utåtriktade mot samhället.⁶³ Det är dock inte alltid tydligt vad som är inåt och utåt och spridningen kan variera. SBL hävdar att de är till för lärare, journalister, bibliotekarier mm. Vilket kan tyckas innefatta samhället ganska explicit, så några vattentäta skott emellan vilka de olika bruken riktar sig emot är svåra att upptäcka.

Även SBL kan inte undkomma att bli lite ideologiska i sitt historiebruk och det kommer tydligast i det sista stycket om Birgitta:

Utdrag ur SBL Birgitta Birgersdotter

B. är den första svenska personlighet, som fäst världens uppmärksamhet vid sig och sitt land. Hennes namn har gått vidare än någon annan enskild svensk mans eller kvinnas. Hennes

⁶⁰ Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander 2014 s, 73.

⁶¹ SBL (Om oss).

⁶² SBL (Birgitta Birgersdotter).

⁶³ Karlsson & Zander, 2014 s, 78.

ryktbarhet tävlar än i dag med eller t.o.m. överträffar våra största konungars, varom de ständigt utkommande biografierna på olika språk vittna.⁶⁴

Ett nationalistiskt ideologiskt historiebruk kan ha en sammanhållande kraft för ett folk och påminna om dess ursprung, vilket är tydligt med följande textstycke.⁶⁵ Här ska folket förstå att Birgitta var Sveriges första celebritet och minnas katolicismens kraft i historien.

Birgittas mysticism beskrivs enligt följande:

Utdrag ur SBL Birgitta Birgersdotter

Med all sin svärmiska religiositet är B. en person med starkt verklighetssinne. Det är alltid verkliga personer och händelser, som föranleda hennes fantasier. Det är tilldragelserna i världen, familjeförhållandena, upplevelserna, politiken, som jämte kyrkan och det religiösa livet sätta hennes själ i rörelse.⁶⁶

Både ordet svärmisk och fantasi används i ett tydligt syfte för att inte blanda ihop tro och vetande med en viss släng av att nedvärdera hennes siande. Enligt Jörn Rüsen, professor och filosof, bör historiker ha medvetenhet om den moraliska dimensionen i arbetet. Rüsen menar att man bör vara respektfull mot de människor och den historia man avser att undersöka. De människor som möter ditt arbete i nutid har olika behov att orientera sig i sin samtid.⁶⁷ Det jag menar är att det blir ett ideologiskt historiebruk där man hellre lyfter fram Birgittas politiska och moderliga sida istället för hennes mysticism som för många människor inte är fantasier eller svärmiska. Rüsen menar att sättet vi lyfter fram historia på formar också hur vi ser på personen, platsen eller händelsen i framtiden.⁶⁸

Om Birgittas och hennes barns utseende skrivs följande:

Utdrag ur SBL om Birgitta Birgersdotter

De bevarade relikerna bekräfta, att hon varit späd och finlemmad. Ansiktsuttrycket var själfullt och tilltalande, och även genom sitt yttre gjorde hon intryck på dem, med vilka hon kom i beröring. Om dottern Katarina veta vi säkert, att hon var en strålande nordisk skönhet, och även sonen Karl torde haft ett fördelaktigt utseende.

I största allmänhet är innehållet ett vetenskapligt historiebruk men då och då glimrar ett ideologiskt bruk igenom som ovanstående text ger exempel på. Människor vill förknippa sitt

⁶⁴ SBL (Birgitta Birgersdotter).

⁶⁵ Karlsson & Zander 2014 s, 74-75.

⁶⁶ SBL (Birgitta Birgersdotter).

⁶⁷ Rüsen 2004 s, 198.

⁶⁸ Ibid. s, 198.

helgon som estetiskt tilldragande. Att författaren väljer att plocka ut bitar rörande deras utseende är för att ge de människor som identifierar sig med Birgitta ett ansikte. Som jag tidigare beskrivit behöver människor ett ansikte som beskriver en period eller anda. Birgitta står som modell för den medeltida fromma kvinnan i Norden. Och om Birgitta inte kunde beskrivas som vacker kan man åtminstone ana hennes skönhet genom att hon hade två skönheter till barn.

3. Birgitta i populärkulturen

Inom denna dimension av historiekultur så ryms det många estetiska uttrycksformer. Jörn Rüsen benämner denna kategori som estetisk historiekultur och menar att aktualiseringen till denna kommer ifrån utbildningskulturen men tilltalar känslor hos människor och får människor att båda känna och erhålla historisk erinran.⁶⁹

TV-programmet: UR Historiepolisen Heliga Birgitta 2008

Tv-programmet är en av 10 delar i en serie skapad i Utbildningsradions regi och riktar sig mot skolan. Det medföljer även en lärarhandledning där läraren får instruktioner om hur de ska jobba med materialet. I själva filmen har polisen tagit fast en person som utger sig för att vara heliga Birgitta och ska förhöras. Birgitta får berätta sin historia som ett vittnesmål för att styrka hennes identitet. Avsnittet är 9 minuter långt.

Alingsås tidning 2009-03-11 (Intervju med Mikaela Périer producent och skådespelare i serien)

Nu är hon aktuell i Historiepolisen som ingår i en större historiesatsning av Utbildningsradion (UR). Under våren kommer tio historiska personer att uppmärksammas i tio tv-program som vänder sig till mellanstadieelever. Programmet är utformat som en polisserie där personerna blir anhållna, tas in på förhör och får bevisa att de är den de utger sig för att vara. – Vad gjorde du 1523?, till exempel, och så får tittarna se en dramatisering av en spännande passage ur en persons liv, i värsta kostymdramat à la Hollywood, säger Mikaela Périer som både är producent och spelar alla de historiska personerna.

Att tv-programmet spelar på känslor med ett riktat fokus på mellanstadiet är tydligt då mycket av innehållet anspelar på elevernas vardag, som t.ex. Idol som är ett populärt underhållningsprogram där en jury ska utse en kille eller tjej som ska bli popstjärna. Två stycken händelser får utrymme i intervjun med Birgitta. Den första handlar om hennes önskan att få klostret i Vadstena uppfört och beskriver hennes väg till Rom och avslutas med

⁶⁹ Rüsen,

2004

s, 161.

audiensen med Påven. Den andra berör hennes kanoniseringsprocess och beskriver hur man blir ett helgon. Producenten nämner i en intervju att;

”Vi har valt att ta fasta på spänningen i de här personernas liv och dramatiserat de här för att åskådliggöra och för att få en överblick över personernas liv och betydelse”.⁷⁰

Bruket är intentionellt⁷¹ och har en tydlig avsikt vilket är att skapa intresse för Birgitta hos skolungdomar. Eftersom UR är statligt och finansieras genom Radio och TV-avgiften så blir bruket ideologiskt.

Teaterpjäsen Historia 1B av gruppen Potatopotato 2014

Teatergruppen är en samhällskritisk performancegrupp som turnerar i hela landet men har sitt säte i Malmö. Gruppen har sedan 2008 turnerat och beräknar att ca: 50 000 människor har sett dem uppträda.⁷²

Teaterpjäsen Historia 1B grundar sig på gymnasieskolans kursplan och är en historielektion i annorlunda tappning. Det är enbart kvinnliga historiska gestalter som får plats i pjäsen. Pjäsen riktar sig mot högstadie- och gymnasielever.⁷³

Utdrag ur Skånska dagbladet 2014-10-26

I dramatiserad form ger PotatoPotato en historielektion går ut på att lyfta fram en rad kvinnor som haft historisk betydelse, men som är överhoppade i läroböckerna i ämnet Historia. Utgångspunkten finns i rapporten "Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia"(SOU 2010:10), som påvisar ett konsekvent utelämnande av kvinnor i de läroböcker som används i dag. PotatoPotato talar rent av om censur.

Dock glömmer PotatoPotato inte bort det uppdrag de ålagt sig själva. Vid upprepade tillfällen påminns vi om att det i en lärobok förekommer blott 14 kvinnor men däremot 235 män.

Ett *moraliskt historiebruk* kan användas för att protestera mot orättvisor i historien som behöver tas upp och ges återupprättelse. Målet är att skapa opinion för förändring av de förflutna och detta kan göras med en film, bok eller som i detta fall en pjäs.⁷⁴

Utdrag ur Svenska Dagbladet 2014-11-07

⁷⁰ Urskola (om serien)

⁷¹ Karlsson & Zander 2014. s, 70.

⁷² Potatopotato (om oss)

⁷³ Pedagog.malmo.se

⁷⁴ Karlsson & Zander 2014. s, 73.

En helgongala, där Hildegard av Bingen tävlar om kanonisering med den mexikanska nunnan och författaren Juana Inéz de la Cruz följer kvinnorna ute i kulisserna, där de likt Idolkandidater tar selfies med mobil och övar på tal till sina fans. Den heliga Birgitta är ordförande i juryn och nunnorna rör sig självmedvetet på röda mattan som vore de nutida filmstjärnor.

Trots att Birgitta är en av de 14 kvinnorna som nämns i de granskade läroböckerna⁷⁵ så får hon också en huvudroll i pjäsen. Artikelns rubrik i Svenska dagbladet är *Heliga Birgitta tar selfies i påhittig pjäs*.

Att pjäsen är intentionell och riktar sig tydligt emot ungdomar och deras vardag ser vi i användandet av IDOL och smarta telefoner med kameror. Det är tydligt att denna historiekulturella yttring aktiverar moraliskt historiebruk genom att förbinda dåtid och nutid samt ge eleverna perspektiv på framtiden och man brukar historia för ett bestämt mål.⁷⁶

Romanen *Birgitta och Katarina* av Alexandra Coelho Ahndoril utgiven 2006 (En av författarna bakom pseudonymen Lars Kepler).

Romanen gör inget anspråk på att återge någon sanning kring Birgittas biografi. Fokus ligger istället på det mänskliga dramat skriver Coelho Ahndoril.⁷⁷

Utdrag ur Södermanlands nyheter 2006-03-14

Stilistiskt sett är Birgitta och Katarina lika njutbar. Svenskan är precis och okomplicerad samtidigt som den är smakfullt utsmyckad. Ganska länge har författaren också ämnet, huvudpersonerna, i sin hand. Birgittas uppväxt och hennes år som ung hustru och mor, skeenden som uppslagsböckerna ofta sammanfattar i några få rader, lyckas Ahndoril bäst med.

Mot slutet stegras tempot och kraftfulla bilder staplas oförtröttligt på varandra, men det är för sent. Människan Birgitta, hon som faktiskt levde och andades på de första hundra sidorna, är borta. Kvar blir ett mysterium, ett slags MonaLisas leende.

Utdrag ur Svenska Dagbladet 2006-04-06

Birgittas komplicerade förhållande till dottern Katarina, som hon ömsom stöter bort, ömsom vill knyta närmare intill sig. Denna relation, där modern sällan kan beskyllas för att vara helgonlik, ger berättelsen mänskliga och tragiska dimensioner.

Den Birgitta som följer det blivande helgonets väg känner historien, men inte den kvinna som

⁷⁵ Artikelns SOU 2010 s, 17.

⁷⁶ Karlsson & Zander 2014 s, 70.

⁷⁷ Coelho Ahndoril 2006 Inledningstexten.

sällan kan vara en god moder till en av sina döttrar; det är i denna - om än smala - spalt av okunskap Alexandra Coelho Ahndoril har förlagt delar av sin berättelse. Att hon kan förhålla sig självständigt till viktiga historiska gestalter har författaren alltså ännu en gång visat. Därtill upplöser den konstnärliga kraften i romanen kravet på historisk sanning.

Utbildningskulturen som har analyserats ovan är tydligt speglad i denna roman vilket kan ge oss en inblick i hur de olika kulturerna speglar varandra. I den *estetiska* dimensionen som Jörn Rüsen har valt att kalla denna historiekultur finns ett komplext förhållande mellan det konstnärliga och de historiska. Han menar också att för att någon av delarna ska kunna nå sin fulla potential så måste någon av dem ge vika för den andra.⁷⁸ Det är lite vad recensenten påpekar och menar att på de första hundra sidorna kunde de två förenas men sedan var Coelho tvungen att välja det konstnärliga framför det historiska. Historiebruket är således ideologiskt där relationen mellan mamma och dotter får huvudrollen. Också ett kommersiellt historiebruk är aktivt då boken ska sälja och inbringa inkomst även om Coelho belyser det emotionella i relationen mellan mor och dotter.

4. Birgitta i minneskulturen

I den tredje kulturen kopplas de tidigare kulturerna in och befästs i en manifestering. Dybelius menar att auktoriseringen i utbildningskulturen samt spridningen i populärkulturen återspeglas i minneskulturen med hjälp av ideologiska värdeyttringar.

Birgittastatyn i Fresta av konstnären Carola Edlund 2013

Den nya statyn och lunden därtill invigdes den 7 oktober 2013.⁷⁹

Utdrag ur Gotlands tidningar 2013-09-03

Carola Edlund var en av flera konstnärer som fick frågan av Fresta församling i Upplands Väsby, som på senare tid har visat sig vara Heliga Birgittas mest troliga födelseort.

Tidigare har man trott att Heliga Birgitta föddes i Finsta utanför Norrtälje. Nu kan istället historieböckerna komma att skrivas om, efter att man förra året fann dokument som stärkte spekulationerna om en ny födelseort.

Gunilla Gren-Eklund Professor emeritus vid Uppsala universitet har granskat de bevismaterial som amatörhistorikern Mats Lejdeby tillhandahåller om Birgittas nya födelseort. Eklund

⁷⁸ Rüsen 2004.

s 160-161

⁷⁹ Svenska kyrkan (Om Birgittastatyn)

menar att de ord som i kanoniseringsakterna skulle kunna hänvisas till att Birgitta föddes i Fresta och inte i Finsta är inte brukbara för att ändra om i historieskrivningen.⁸⁰

Men jag är inte ute efter att agera som domare kring fallet med var den heliga Birgitta föddes utan är enbart ute efter att undersöka historiebruket. I uppförandet av statyn är det ett moraliskt historiebruk som används i kombination med Dybelius lokal-ideologiska historiebruk där en mindre geografisk ort marknadsför sig för att skapa en identitet kring en historisk artefakt.⁸¹

Utdrag ur Vi i Väsby (lokaltidning) 2013-02-09

Dessutom kommer kyrkan samla in pengar till stiftelsen Unga Kvinnors Värn som driver ett kris- och motivationsboende för unga kvinnor.

- Det är i princip en verksamhet som Birgitta själv sysslade med när hon levde. Hon tog sig an utsatta kvinnor och hjälpte dem till ett nytt liv, berättar Kajsa Franke, projektledare för Birgittaprojektet.

Och historiebruken kommer att fortsätta i Fresta och hitta nya användningsområden i med hjälp av Birgittas historia. Här är ett exempel på ideologiskt historiebruk där Birgittas minne används för att hjälpa unga kvinnor.

Birgittapriset instiftat 2013

Birgittapriset instiftades 2013 och delas ut på Birgittadagen den 7 oktober. Pristagaren erhåller 30 000 kr att skänka till välgörenhet samt diplom och blomster. Priset har ett tydligt syfte och målbild. De ska bl.a. inspirera till att göra gott, öka publiciteten kring Väsby och Fresta med fokus på Birgitta, skriva modern kyrkohistoria samt uppmärksamma olika dygder som följer med Birgittas arv in i framtiden.⁸²

Johannes Wikman Kommunikationsstrateg i Upplands Väsby kommun kommenterar priset;

Utdrag ur Vi i Väsby 2013-10-05 (lokaltidning)

- Även om hon kanske inte alltid är så uppmärksammad i Sverige så är hon en av världens mest kända personer utomlands. Vi vill synliggöra Upplands Väsby och Fresta som en spännande plats.

⁸⁰ Gren-Eklund 2014

Passim.

⁸¹ Dybelius, 2012

s, 13.

⁸² Svenska Kyrkan (om Birgittapriset)

- Vi vill placera hennes insatser och gärning i vårt perspektiv i dag och uppmärksamma en person som har verkat i hennes anda, berättar Johannes Wikman, kommunikationsstrateg på Upplands Väsby kommun.

Genom ett lokal-ideologiskt bruk, där den avgränsade platsen är Upplands-Väsby, pumpas Birgittas valda värden in i bygden och hennes anda och minne förs in i befolkningens sinnen. John Gillis menar att dessa sammankomster kring en person eller plats har förskjutits från det nationella planet till det mer lokala efter 1960.⁸³ Även om det här är en sammankomst med lokala anknytningar så var minnesfirandet 2003 en nationell angelägenhet. Politiker, företag, feminister, kyrkor, forskare, skolungdomar och flera populärkulturella aktörer var inblandade i de stora minnesfirandet 2003.⁸⁴

Pristagaren ska enligt stiftarna ha verkat i den Heliga Birgittas anda som beskrivs i tre huvudkategorier som är *andlig utveckling*, *sambällig utveckling* och *diakonala insatser*.⁸⁵ Det ideologiska historiebruket som sker är att dessa värden förs med in i framtiden och får historisk kraft med Birgittas minne.

Birgittaleden, Vandringsled som invigdes 2011.

Birgittaleden är en pilgrimsled som sträcker sig mellan Linköping och Vadstena. Den 80 kilometer långa vandringen berör flera punkter ur Birgittas liv bl.a. Vadstena kloster och Ulvåsa där hon och maken Ulf Gudmarsson bosatte sig.⁸⁶

Utdrag ur Östgöta korrespondenten 2011-05-11

I samband med vandringen sker också en insamling till stöd för cancerforskningen vid Universitetssjukhuset i Linköping. Den ideella föreningen Ro för livet har genom gåvor från företag och privatpersoner redan fått in 50 000 kronor.

Utdrag ur Dagen 2011-06-09

Meditation och tro-insamlingsprojektet Ro för livet startades av Lars Cederlöws fru, Helén Cederlöw, år 2004. Hon har själv haft cancer och höll under vandringen på Birgittaleden meditationer kring att våga tro på hoppet under sjukdomstiden.- De cancersjuka blir på något sätt burna genom våra böner och insamlingen vi gör.

⁸³ Gillis 1996

s, 13.

⁸⁴ Lindaräng 2005

s 164-165.

⁸⁵ Svenska kyrkan (om Birgittapriset)

⁸⁶ Informationsblad, *Birgittaleden* 2014.

Ideologiskt historiebruk kring Birgittas helbrägdagörande kommer till uttryck kring premiärvandringen som startar vid Linköpings Universitets sjukhus.

Utdrag ur Vimmerbytidning 2011-10-19

Ett 30-tal åhörare hade kommit till Kyrkans hus denna kväll för att lyssna till Tomas Wettermark och Mats Sandelin från Pilgrimscentrum. För sedan 15 år tillbaka har Linköpings stift återuppväckt de gamla pilgrimslederna till Vadstena som fanns innan reformationen.

På medeltiden vandrade kristna till Vadstena klosterkyrka för att besöka det relikskrin med Birgittas relikier som finns i kyrkan. Men i och med reformationen på 1500-talet avbröts pilgrimsvandringen till Vadstena.

Här kommer även de moraliska historiebruket in där återupprättandet av dessa pilgrimsleder är till stor del drivna av att de förbjöds under reformationen. Det är en form av katolsk renässans som ser ljuset i och med det nya pilgrimslederna.

4. Sammanfattning, diskussion och framtida forskning

Sammanfattning och diskussion

Syftet med undersökningen var att studera historiebruket kring den heliga Birgitta efter minnesfirandet 2003 fram till och med 2015. Denna period får betecknas som en ”kall period” i historieskrivningen kring vårt helgon.

Frågeställning

- Vilka olika historiebruk kan identifieras och senare analyseras kring olika artefakter som tillkommit om Birgitta mellan åren 2005-2015?
- Vilka likheter och skillnader kan vi urskilja i framställningen om Birgitta i utbildningskulturen, populärkulturen samt minneskulturen?

Historiebruk

Moraliskt historiebruk är av en emanciperande och identitetsskapande karaktär. Birgittas minne används för att visa på orättvisor i historien både rörande katolicismens behandling efter reformationen eller kvinnornas ställning i samhället och historieskrivningen. Försök till återupprättelse görs med hjälp av Birgittas historia.

Ideologiskt historiebruk där något i Birgittas historia plockas fram för ett specifikt syfte är också det vanligt förekommande. Anders Dybelius menar att Georg Carl von Döbelns dygder inte är gångbara i dagens fredliga samhälle.⁸⁷ Birgittas å andra sidan med de diakonala och andliga kopplingarna är mycket brukbar för sjukvård och andlig upptäckt i vårt post-moderna samhälle. De personliga omskrivna dragen som omgärdar Birgitta är kvinnlig styrka, tuffhet och att slå sig fram i ett patriarkaliskt samhälle vilket fungerar på ett mycket tillfredställande sätt för kvinnor idag.

Lokal ideologiskt historiebruk syns allra tydligast i Fresta där de nytillkomna tolkningarna kring Birgittas födelseort har fått historiebruket att blossa upp. Birgittas minne har bara startat upp sina historiebruksmotorer i Fresta som kommer att brumma i många år framöver. Även det *kommersiella historiebruket* är tydligt med tanke på att Birgitta har många beundrare som vallfärdar till platser som kan knytas till henne och där människorna befinner sig finns också deras plånböcker.

De olika historiekulturerna samverkar och influerar varandra likt en symfoni. Aktualiseringen i utbildningskulturen sprids och förenklas i populärkulturen och manifesteras i minneskulturen. Det tydligaste exemplet på detta är hur amatörforskaren Mats Lejdeby teorier kring Birgittas födelseort sprids via medier och andra populärkulturella megafoner för att slutligen manifesteras med staty, minnesfirande, stipendier och många andra kulturella yttringar som står i startgroparna.

Från att vara en nationell angelägenhet likt Alfred Nobel tar Birgittas minne efter Jubileet 2003 en paus ifrån rampljuset och återgår till det lokala planet. Där ett fåtal historiebrukare med differentierade mål och syften väljer att lyfta fram historia som passar utifrån ett behov hos brukaren eller mottagare.

Framtida forskning

En framtida komparativ studie om hur historiebruket kring Moder Teresa och Heliga Birgitta har framskridit under historiens gång skulle visa på hur människor använder sig av historia för att ge historisk kraft åt deras arbete med människor i behov av hjälp. Det skulle också vara intressant att se när, var och hur historiebruket kring dessa två samaritiska giganter blossar upp och i vilka sammanhäng deras minnen och gärningar brukas genom historien.

⁸⁷ Dybelius

2012

s. 184.

Litteratur

Aronsson, Peter, *Historiebruk – Att använda det förflutna*, Lund 2004.

Bergh, Birger *Heliga Birgitta- Ättabarnsmor och profet*, 2002, Historiska media, Lund.

Bohman, Stefan, *Att sätta ansikte på samhällen – om kanon och personmuseer*, Stockholm 2010.

Berntsson Martin, Bertil Nilsson & Cecilia Wejryd, *Kyrka i Sverige* 2012. Artos, Skellefteå.

Beskow Per & Landen Anette (red.), *Birgitta av Vadstena- Pilgrim och profet 1303-1373*, 2003, Natur och kultur, Stockholm.

Claesson, Urban & Neuhaus Sinikka (red.) *Minne och Möjlighet*, Makadam förlag, Lund.

Coelho Ahndoril, Alexandra *Birgitta och Katarina*, 2006. Albert Bonniers förlag, Stockholm.

Dybelius, Anders, *Ett hållbart minne? – historiebruk kring Georg Carl Von Döbeln 1848-2009*. Jönköping 2012.

Ericson, Hans-Olof, Johansson, Per Göran & Larsson, Hans Albin (red.), *Historiedidaktiska perspektiv*, Jönköping 2005.

Florén Anders & Ågren Henrik, *Historiska undersökningar*, - Andra upplagan, 2006, Studentlitteratur AB, Lund.

Gillis, John (editor), *Commemorations – the politics of national identity*, Princeton, USA 1996.

Gunnarsson Jakob svensk översättning, 1980 *Decamerone* ursprungligen skriven av författaren Boccaccio ca: 1353, Nleobiblioteket, Uddevalla.

Jonsson, Gustaf, *Det sociala arvet*, Stockholm 1969

Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf, *Historien är nu – En introduktion till historiedidaktiken*, Ungern 2009

Lindaräng, Ingemar, *Helgonbruk i moderniseringstider - Bruket av Birgitta- och Olavstraditionerna i samband med minnesfiranden i Sverige och Norge 1891 – 2005*, Linköping 2007.

Lindaräng Ingemar, *Ett jubileum i tiden- Birgittajubileet 2003 som historiebruk*. 2005, Linköpings Universitet, Linköping.

Lindqvist & Sjöberg, *Det svenska samhället 800-1720- Klerkernas och adelns tid*. (2009), Studentlitteratur, Lund.

Nietzsche, Friedrich, *Om historiens nytta och skada för livet*, Stockholm 2005.

Nordahl Helge, *Den heliga Birgitta*, 2011, Artos & Norma bokförlag, Skellefteå.

Rasmussen & Thomassen *Kristendomen- En historisk introduktion*, 2007, Artos & Norma bokförlag, Skellefteå.

Rüsen Jörn, *Berättande och förnuft*, 2004, Daidalos AB, Uddevalla.

Stolpe Sven *Birgitta i Rom* – femte upplagan, 1973, Askild & Kärnekull, Stockholm. Witt Brattström

Stolpe Sven *Birgitta i Sverige* – femte upplagan 1973, Askild & Kärnekull, Stockholm.

Witt- Brattström Ebba, *I dig blev den store guden en liten pilt*. 2004, Norstedts, Stockholm.

Zander, Ulf, *Fornstora dagar, moderna tider – Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte*, Lund 2001.

Digital litteratur:

Nationalencyklopedin, Birgitta. <http://www.ne.se.bibl.proxy.hj.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/birgitta>

(hämtad 2016-02-16)

<http://www.corren.se/nyheter/birgitta-pa-tva-frimarken-i-ar-4503555.aspx>

(hämtad 2016-01-04).

<http://www.ne.se.bibl.proxy.hj.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/historiemedvetande>

(hämtad 2016-01-04).

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:217963/FULLTEXT02.pdf>

(hämtad 2016-01-16)

<http://www.ne.se/info/om-oss> (hämtad: 2014-11-28).

<https://sv.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Om> (hämtad 2016-02-18)

<http://fof.se/tidning/2003/3/heliga-birgittas-comeback> (hämtad 2016-02-18)

<https://sok.riksarkivet.se/SBL/Start.aspx> (hämtad 2016-04-02)

Birgitta Birgersdotter, urn:sbl:18245, Svenskt biografiskt lexikon (art av R. Steffen.),

(hämtad 2016-04-03).

<http://urskola.se/Produkter/152798-Historiepolisen-Ett-forord-till-dig-som-pedagog>
(hämtad 2016-04-05).

<http://www.potatopotato.se/om-oss-23918958> (hämtad 2016-04-06)

<http://pedagog.malmo.se/artiklar/potatopotato/> (hämtad 2016-04-06)

<http://www.regeringen.se/contentassets/469551b3d1684f31983b47f933010ae9/kvinnor-man-och-jamstalldhet-i-laromedel-i-historia-sou-201010> (hämtad 2016-04-06)

<https://www.svenskakyrkan.se/fresta/birgittalunden> (hämtad 2016-04-06)

<http://diva-portal.org/smash/get/diva2:785333/FULLTEXT01.pdf> (hämtad 2016-04-06)

<https://www.svenskakyrkan.se/fresta/birgittapriset> (hämtad 2016-04-07)

Källförteckning:

Tidningsartiklar:

Alingsås tidning 2009-03-11

Skånska dagbladet 2014-10-26

Svenska Dagbladet 2014-11-07

Södermanlands nyheter 2006-03-14

Svenska Dagbladet 2006-04-06

Gotlands tidningar	2013-09-03
Vi i Väsby	2013-02-09
Vi i Väsby	2013-10-05
Östgöta korrespondenten	2011-05-11
Dagen	2011-06-09
Vimmerbytidning	2011-10-19